



Justyna Zych

<https://orcid.org/0000-0002-4346-5313>

Uniwersytet Warszawski
Warszawa, Polska

Recepcja twórczości Wioletty Grzegorzewskiej i Grażyny Plebanek w Polsce oraz w krajach anglo- i francuskojęzycznych

The Reception of Wioletta Grzegorzewska's
and Grażyna Plebanek's Literary Works in Poland
and in English- and French-speaking Countries

Abstract: This article examines the reception of the works of two Polish authors who have lived abroad for many years while continuing to write in Polish: Wioletta Grzegorzewska, a poet and prose writer based in England, and Grażyna Plebanek, a novelist living in Brussels. Their biographies and literary works display significant similarities and can be situated within the category of women's writing, with the migratory dimension as their most prominent shared feature. To date, no comprehensive study has addressed the reception of their works in Poland and abroad. A compilation of data on their publications, translations, award nominations, adaptations, interviews, and reviews in Polish and foreign media, as well as participation in literary events in Poland and other countries, demonstrates that both Grzegorzewska and Plebanek operate simultaneously within three spheres: the domestic, the Polish diaspora, and the international. In each of these, they have achieved considerable success. Particularly evident in Plebanek's case is the aspect of her writing activity that involves disseminating knowledge about Poland through her work and countering negative stereotypes about the country. The analysis further shows that Grzegorzewska has become one of the most recognisable Polish authors in the English-speaking world, while Plebanek has attained a comparable position in the French-speaking world.

Keywords: reception, migration literature, Wioletta Grzegorzewska, Grażyna Plebanek

Abstrakt: W niniejszym artykule prześlazona została recepcja twórczości dwóch polskich autorek żyjących od lat za granicą i piszących po polsku – Wioletty Grzegorzewskiej, poetki i prozaiczki osiadłej w Anglii, oraz Grażyny Plebanek, powieściopisarki zamieszkałej w Brukseli. Można wskazać istotne podobieństwa w biografii i twórczości tych pisarek wpisującej się w kategorię literatury kobiecej, wśród których najważniejszy jest właśnie rys migracyjny. Nie powstało dotąd kompleksowe opracowanie dotyczące odbioru ich utworów w kraju i za granicą. Zestawienie informacji o kolejnych publikacjach, przekładach, nominacjach do nagród, adaptacjach dzieł, wywiadach i recenzjach w mediach polskich i zagranicznych

oraz udziale w wydarzeniach literackich w Polsce i innych krajach uzmysławia, że zarówno Grzegorzewska, jak i Plebanek funkcjonują jako pisarki jednocześnie w trzech obiegach: krajowym, polonijnym i zagranicznym, i w każdym z nich odnoszą znaczące sukcesy. Wyraźnie widoczny, zwłaszcza w przypadku Plebanek, jest też aspekt aktywności pisarskiej polegający na rozpowszechnianiu przez swoją twórczość wiedzy o Polsce i dementowaniu negatywnych stereotypów na temat tego kraju. Z analizy wynika, że Grzegorzewska stała się jedną z najbardziej rozpoznawalnych polskich autorek w świecie anglojęzycznym, a Plebanek – we francuskojęzycznym.

Słowa kluczowe: recepcja, literatura migracyjna, Wioletta Grzegorzewska, Grażyna Plebanek

Zestawienie nazwisk tych dwóch pisarek może zaskakiwać, ponieważ ich twórczość różni się pod względem tematycznym, gatunkowym i stylistycznym. Po pierwsze, jeśli chcielibyśmy przywołać charakterystyczną bohaterkę prozy Wioletty Grzegorzewskiej, byłaby to wrażliwa i rozmazana Wiolka wychowana w ubogiej rodzinie w małej miejscowości na Śląsku, *alter ego* samej autorki. Natomiast typową protagonistką powieści Grażyny Plebanek jest ambitna i przebojowa dziewczyna z inteligentnej warszawskiej rodziny, której priorytet stanowi kariera zawodowa.

Po drugie, proza Grzegorzewskiej jest – jak dotąd z jednym wyjątkiem – deklaratywnie autobiograficzna czy przynajmniej autofikcjonalna, pisana zazwyczaj w pierwszej osobie. Odtwarza kolejne etapy życia Wiolki – od dzieciństwa na śląskiej wsi w latach 80. po trudne życie imigrantki na Wyspach Brytyjskich. W utworach Plebanek można zaś wskazać wiele wątków zaczerpniętych z życia autorki – choćby dorastanie na warszawskim blokowisku – ale dyskretnie wkomponowanych w fabułę powieści obyczajowych, z których każda opowiada inną historię i przedstawia całą galerię postaci, wśród których nie ma oczywistego *alter ego* pisarki.

Po trzecie, Grzegorzewska, która jest również poetką, tworzy prozę napisaną obrazowym, zmysłowym językiem, by jak najsugestywniej oddać realia rodzinnej wsi u schyłku PRL-u i malownicze krajobrazy Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Oryginalne metafory i niebanalne porównania sąsiadują w jej opisach z określeniami gwarowymi i potoczymi. Z kolei styl pisarski Plebanek zdradza jej doświadczenie zawodowe dziennikarki – operuje ona bowiem krótkimi zdaniami, wplata

w narrację wiele dialogów, używa naturalnego języka codziennej komunikacji, nie stroni też od dosadnego słownictwa.

Pomimo licznych różnic można jednak wskazać wspólny mianownik ich utworów w postaci wielokrotnie powracającego zarówno u Grzegorzewskiej, jak i u Plebanek motywu wyjazdu z Polski i życia za granicą. Gdyby – w duchu geopoetyki – sporządzić mapę uwzględniającą wszystkie miejsca akcji ich dzieł, okazałoby się, że ich proza osadzona jest w realiach krajów, które pisarki znają z własnego doświadczenia biograficznego. W przypadku Grzegorzewskiej sceneria powieści oscyluje między jej rodzinnymi stronami w okolicach Częstochowy a kolejnymi miejscowościami w Wielkiej Brytanii, do których się przeprowadzała. Z kolei u Plebanek rozpiętość geograficzna jest szersza i oprócz rodzimjej Warszawy obejmuje Belgię, Szwecję i Francję, a ostatnio również kraje afrykańskie – Demokratyczną Republikę Konga i Rwandę. Zarówno w życiorysach pisarek, jak i w historiach większości ich bohaterek wyraźnie widoczny jest rys nomadyczny, a jednocześnie – przywiązanie i sentyment do miejsca urodzenia.

Analogią o jeszcze ogólniejszym charakterze mogłoby też być stereotypowe opatrzenie twórczości tych prozaiczek mianem literatury kobiecej, rozumianej potocznie jako beletrystyka pisana przez kobiety o kobietach dla kobiet i z kobiecego punktu widzenia. W przypadku Plebanek klisza ta zmaterializowała się zresztą w postaci objęcia kilku jej utworów strategią marketingową wydawnictwa W.A.B., polegającą na publikowaniu książek autorstwa kobiet pod szyldem serii nazwanej „Seria z Miotłą”. Z kolei jeden z tomów wierszy Grzegorzewskiej, zatytułowany *Czasy zespolone*, ukazał się nakładem wydawnictwa Eperons-Ostroggi w serii pod wymowną nazwą „Biblioteka Meduse – Seria Kobięca”. Nawiązuje ona do *Śmiechu Meduzy* Hélène Cixous, eseju-manifestu z 1975 roku fundującego *écriture féminine*, w którego pierwszym akapicie wybrzmiały słynne słowa: „Chodzi o to, żeby kobieta wreszcie siebie napisała: musi zacząć pisać o kobiecie i wprowadzić kobiety w świat pisma, z którego zostały wyparte z taką samą gwałtownością, jak i z odczuwania swoich ciał” (Cixous, 1993: 147).

Chociaż twórczość Grzegorzewskiej i Plebanek nie odpowiada obiegowej definicji literatury kobiecej, utożsamiającej ją z romansami i niewymagającymi powieściami obyczajowymi, wpisuje się niewątpliwie w koncepcję tej kategorii sformułowaną przez badaczki literatury zorientowane feministycznie i spełnia postulat Cixous, żeby dać kobietom głos. Ważną charakterystyką łączącą pisarstwo tych literatek jest też postulowana przez Rosi Braidotti krytyczna świadomość, „w której sprzeciwiamy się zamknięciu w społecznie zakodowanych sposobach myślenia czy zachowania” (Braidotti, 2009: 28). Takie nieszablonowe postaci jak *Wiolka* z prozy Grzegorzewskiej albo *Lu z Bokserki* czy *Alia z Pani Furii* Plebanek zdecydowanie starają się przełamywać konwencje i ograniczenia narzucane kobietom.

Prześledzenie biografii obu pisarek pozwoli na wskazanie kolejnych podobieństw między nimi. Zacznijmy od tego, że można je uznać za przedstawicielki tego samego pokolenia – Plebanek urodziła się w 1967 roku, a Grzegorzewska – w 1974. Obie literatki są też absolwentkami filologii polskiej – autorka *Dziewczyn z Portofino* ukończyła studia na Uniwersytecie Warszawskim, a poetka z *Rzeniszowa* – w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie.

Przede wszystkim jednak obie autorki od wielu lat mieszkają za granicą. W przypadku Plebanek decyzja o opuszczeniu Polski nie była podyktowana względami ekonomicznymi ani trudną sytuacją osobistą. Była to migracja motywowana ciekawością świata i chęcią rozwoju. Autorka *Nielegalnych związków*, z zawodu dziennikarka mająca na koncie współpracę z agencją Reuters i z „Gazetą Wyborczą”, w 2000 roku wyemigrowała wraz z mężem do Szwecji i zamieszkała w Sztokholmie, skąd po pięciu latach przeprowadziła się do Brukseli, przez co można ją określić mianem wielokrotnej migrantki. O ile Szwecja nie odcisnęła silnego piętna ani na jej życiu, ani na jej twórczości – poza powieścią *Przystupa* – o tyle w stolicy Belgii mieszka do dzisiaj i w tym właśnie mieście rozgrywa się akcja większości jej utworów: *Nielegalnych związków*, *Bokserki*, *Pani Furii*. Brukseli poświęciła nawet przewodnik pt. *Bruksela. Zwierzęcość w mieście*, w którym przybliżyła tę wielokulturową metropolię, swoją

małą ojczyznę z wyboru, z feministyczno-ekologiczno-postkolonialnej perspektywy. Publikacja ta została zresztą wyróżniona w 2022 roku przez „Magazyn Literacki KSIĄŻKI” w kategorii „książka podróżnicza”.

Natomiast Grzegorzewska zdecydowała się na wyjazd z Polski z kilku przyczyn. Zapytana w jednym z wywiadów, czy kierujące nią powody osiedlenia się w innym kraju można zaklasyfikować do którejś z typowych kategorii, autorka określiła swoją migrację jako przypadkową i twórczą, choć niepozbawioną wątków ekonomicznych (Grzegorzewska, 2024). Przyświecała jej przede wszystkim chęć pisania, niemożliwego do pogodzenia ze słabo płatną, ale absorbującą pracą w częstochowskiej księgarni. W 2006 roku zamieszkała na wyspie Wight położonej na kanale La Manche, przypominającej literatce rodzinne strony za sprawą malowniczych krajobrazów. Autorka *Guguł* została w Wielkiej Brytanii. Kilkakrotnie się przeprowadzała, m.in. do East Tilbury i Hastings. Obecnie osiadła w miasteczku Lewes nad rzeką Ouse w południowo-wschodniej Anglii. Grzegorzewska jest znana w anglojęzycznym obiegu literackim jako Wioletta Greg, a przybranie tego – w zamyśle bardziej przyjaznego fonetycznie – pseudonimu literackiego, mającego ułatwić jej karierę w świecie anglofońskim, pozwala uznać ją za silnie zakorzoną w przybranej ojczyźnie.

Trzeba podkreślić, że zarówno Grzegorzewska, jak i Plebanek konsekwentnie piszą tylko po polsku, adresując tym samym swoją twórczość przede wszystkim do czytelników, a głównie do czytelniczek, w Polsce. Często bywają też w swoim ojczystym kraju, gdzie regularnie biorą udział w spotkaniach autorskich, festiwalach literackich oraz targach książki. Plebanek prowadziła kilkakrotnie warsztaty pisania w Polsce, m.in. podczas festiwalu Stolica Języka Polskiego w Szczepleszynie. Jest też współzałożycielką i członkinią Unii Literackiej, co dobitnie świadczy o jej zaangażowaniu w życie literackie w kraju.

Obie autorki debiutowały jeszcze w Polsce. Grzegorzewska zaistniała na scenie literackiej najpierw jako poetka, a jej debiut miał wymiar lokalny. Pierwszy sygnowany przez nią tom poetycki *Wyobraźnia kontrolowana* został wydany w 1998 roku w Częstochowie. W tym samym mieście

ukazał się w 2003 roku jej drugi zbiór wierszy *Parantele*. W 2008 roku została laureatką Ogólnopolskiego Konkursu na Tomik Wierszy „Tyska Zima Poetycka” dzięki dziełu pt. *Orinoko*. W 2011 roku opublikowała zbiór wierszy *Ruchy Browna*, ponownie w małej oficynie wydawniczej w Częstochowie. Z kolei tom poetycki *Inne obroty* z 2010 roku, będący wspólnym przedsięwzięciem rzeszowskiego Stowarzyszenia Literacko-Artystycznego „Fraza” i Polskiego Funduszu Wydawniczego w Kanadzie, zapowiadał już przyszłe zagraniczne sukcesy literackie Grzegorzewskiej.

Jej utwory prozatorskie również były nominowane do laurów literackich w Polsce, i to tych najbardziej prestiżowych. Wprawdzie *Notatnik z wyspy*, opublikowany w 2012 roku w niszowym wydawnictwie zbiór przemyśleń migrantki o życiu w Anglii, nie wzbudził większego zainteresowania, ale już *Gugule*, które ukazały się w 2014 roku nakładem renomowanego wydawnictwa Czarne, znalazły się w finale Nagrody Literackiej „Nike” i Nagrody Literackiej „Gdynia”. Już w roku publikacji ten zbiór opowiadań został zaadaptowany na potrzeby sceny. Spektakl *Gugule* w reżyserii Agnieszki Korytkowskiej-Mazur był prezentowany w Polsce i w Mołdawii przez białostocki Teatr Dramatyczny im. Aleksandra Węgierki. Warto również zauważyć, że autorką rekomendacji umieszczonej na okładce *Wilczej rzeki*, jednej z powieści Grzegorzewskiej, była sama Olga Tokarczuk. Trzeba też odnotować, że w 2017 roku uhonorowano literatkę z Jury Krakowsko-Częstochowskiej Nagrodą Miasta Częstochowy w dziedzinie kultury.

Natomiast Plebanek jako poczytna pisarka odniosła w kraju sukces komercyjny – jej najbardziej znane powieści, takie jak *Dziewczyny z Portofino* czy *Nielegalne związki*, były wznawiane – i zyskała popularność, także jako autorka felietonów publikowanych w znanych czasopismach – w „Wysokich Obcasach Extra” i w „Polityce”, gdzie komentuje rzeczywistość z feministycznej perspektywy w tandemie z Sylwią Chutnik – oraz jako scenarzystka. Plebanek napisała bowiem scenariusz jednej z pięciu opowieści filmowych, które złożyły się na wyprodukowany przez platformę Netflix film *Erotica 2022* (segment *Niedźwiedź* w reżyserii Anny

Jadowskiej)), a także scenariusz jednego z odcinków drugiego sezonu serialu pt. *Pisarze. Serial na krótko* w reżyserii Pawła Maślony, emitowanego w Canal+ (2021). Aż siedem książek Warszawianki doczekało się też wydania w formie audiobooków. Warto również przypomnieć, że debiutancka powieść Plebanek *Pudelko ze szpilkami* otrzymała drugą nagrodę w konkursie wydawnictwa Zysk i S-ka na dziennik polskiej Bridget Jones. Nasuwa się więc wniosek o widocznej obecności warszawskiej powieściopisarki w mediach oraz o jej dobrej orientacji, a zarazem silnym osadzeniu w popkulturze.

Jednak z powodu wieloletniego życia za granicą obie autorki kojarzone są jako pisarki-migrantki. Tym samym stały się niejako automatycznie ambasadorkami kultury polskiej w krajach, w których się osiedliły. Co istotne, ich twórczość literacka została doceniona również przez środowiska polonijne. Zarówno Grzegorzewska, jak i Plebanek są laureatkami Złotej Sowy Polonii – nagrody wręczanej corocznie od 2005 roku w Wiedniu przez redakcję austriackiego pisma polonijnego „Jupiter”, będącej odznaczeniem za dokonania artystyczne, naukowe bądź społeczne i przyznawanej głównie osobom reprezentującym światową Polonię oraz Polkom i Polakom aktywnym za granicą. Plebanek wyróżniono tym laurem w 2011 roku, a Grzegorzewską – w 2015. W 2022 roku Grzegorzewska została także uhonorowana Nagrodą im. Sławy Majewskiej przez Związek Pisarzy Polskich na Obczyźnie za powieść *Wilcza rzeka*.

Trzeba natomiast podkreślić, że obu autorkom udało się zaistnieć za granicą nie tylko w polonijnym obiegu literackim. Ich twórczość została dostrzeżona przez obcojęzyczną krytykę, jest komentowana w zagranicznych mediach, jak również zyskała grono czytelniczek poza Polską. Kraj osiedlenia pisarek narzucił naturalny wybór kręgu językowo-kulturowego, w którym chciały w pierwszej kolejności zostać zauważone jako autorki – w przypadku Grzegorzewskiej był to więc trudny i wymagający anglojęzyczny rynek wydawniczy, a w przypadku Plebanek – nie tak rozległe, choć też będące niemałym wyzwaniem francuskojęzyczne uniwersum literackie. Po latach konsekwentnego

budowania swojej marki w odsłonie anglojęzycznej autorka *Guguł* stała się jednym z najbardziej rozpoznawalnych polskich głosów poetyckich na Wyspach Brytyjskich, Plebanek zaś jest dzisiaj kojarzona w Belgii, a także we Francji, jako powieściopisarka pochodząca z Polski.

Dla poetki z Jury Krakowsko-Częstochowskiej przełomowy, jeśli chodzi o recepcję zagraniczną, był rok 2011. Wybór jej wierszy w przekładzie na język angielski ukazał się w antologii *Free Over Blood. New Polish Poets Series*, opublikowanej w Londynie nakładem wydawnictwa OFF_Press, prowadzonego przez pisarza, redaktora i tłumacza Marka Kazmierskiego. W tym samym roku, w tej samej oficynie wydawniczej i w przekładzie tego samego tłumacza ujrzał światło dzienne dwujęzyczny wybór jej wierszy pt. *Pamięć Smieny / Smena's Memory*. Z kolei trzy lata później w angielskiej miejscowości Todmorden nakładem Arc Publications i ponownie w tłumaczeniu Kazmierskiego opublikowano – po raz pierwszy pod nazwiskiem Wioletta Greg – kolejny dwujęzyczny tom wierszy Grzegorzewskiej, zawierający również prozy poetyckie, opatrzony tytułem *Wzory skończoności i teorie przypadku / Finite Formulae and Theories of Chance*. Dobitym dowodem na to, że jej liryka została doceniona przez anglojęzyczną krytykę literacką, była nominacja w 2015 roku do prestiżowej międzynarodowej nagrody poetyckiej Griffin Poetry Prize, przyznawanej w Kanadzie. W tym samym roku na łamach „The Guardian” ukazał się esej Grzegorzewskiej – także pod nazwiskiem Greg – zatytułowany *On the River Boży Stok*, poświęcony schyłkowi kultury chłopskiej w Polsce. W tekście tym znalazło się wiele cytatów z jej utworów, a przełożyła go Anna Hyde.

Jednak prawdziwym punktem zwrotnym w karierze Grzegorzewskiej był sukces angielskiego przekładu *Guguł*, przypieczętowany nominacją do The Man Booker International Prize (obecnie: The International Booker Prize). Tłumaczenia podjęła się Eliza Marciniak, a książka została przyswojona anglojęzycznej publiczności pod tytułem *Swallowing Mercury* i ukazała się w wydawnictwie Portobello Books w 2017 roku. Utwór spotkał się z entuzjastycznymi recenzjami w brytyjskiej prasie, m.in. w „The Guardian”, na którego łamach został scharakteryzowany

jako „enchantingly elliptical fiction (...) [which] sparkles with a gem-like quality” (Kassabova, 2017). W tym samym roku Wioletta Greg znalazła się na tzw. *long list* wśród finalistek i finalistów wspomnianej już międzynarodowej odsłony Bookera, a było to doborowe towarzystwo – by wymienić choćby Ismaila Kadare, Alaina Mabanckou czy laureata nagrody, Davida Grossmana. Warto też zauważyć, że ta zaszczytna nominacja spotkała Grzegorzewską przed Tokarczuk, której powieść *Bieguni* jako *Flights* w tłumaczeniu Jennifer Croft została wyróżniona tym laurem rok później.

Warto wspomnieć, że sukces literacki nie oznaczał w przypadku autorki *Guguł* poprawy sytuacji materialnej. W powieści *Wilcza rzeka* opisała ona swoje trudne położenie samotnej matki-imigrantki, zmuszonej do podejmowania się zajęć zarobkowych poniżej kwalifikacji: „(...) szarpałam się jak ptaszek w klatce, próbując się utrzymać, wychować córkę, dorabiać jako sprzątaczką, kelnerką albo opiekunką dzieci i w tym wszystkim jeszcze pisać książki” (Grzegorzewska, 2021: 105). Można jednak przypuszczać, że w dalszej perspektywie Booker okazał się przepustką do większej stabilizacji finansowej, choćby dzięki licznym przekładom poezji i *Guguł* na języki obce: hiszpański, kataloński, niderlandzki, niemiecki, francuski, walijski i włoski. Greg jest zresztą również laureatką innych nagród literackich w Wielkiej Brytanii, takich jak English Pen Award czy Polish Books w Londynie.

Plebanek nie może się poszczycić tyloma tłumaczeniami. Jak dotąd jej książki doczekały się przekładów na trzy języki: angielski, francuski i wietnamski. Co ciekawe, mimo silnego osadzenia pisarki we francuskojęzycznej rzeczywistości językowo-kulturowej, pierwszym przypadkiem udostępnienia jej utworu czytelnikom nieznanymi polszczyzny była translacja na język angielski. Zainteresowanie anglosaskich wydawców wzbudziła jej powieść *Nielegalne związki*, opublikowana po polsku w 2010 roku historia zdrady małżeńskiej, opowiedziana z punktu widzenia niewiernego męża. Ta książka w tłumaczeniu Danusi Stok ukazała się pod tytułem *Illegal Liaisons* najpierw w 2012 roku w Wielkiej Brytanii nakładem wydawnictwa Stork Press, a następnie rok później w Stanach

Zjednoczonych w wydawnictwie New Europe Books. Wietnamski przekład autorstwa Tieu Thuyeta także został opublikowany w 2013 roku.

Popularny brytyjski blog *These Little Words*, poświęcony literaturze, ogłosił *Illegal Liaisons* najlepszą powieścią roku 2012 (Risch, 2012). Z kolei amerykańskie wydanie *Nielegalnych związków* przyniosło autorce pochlebny recenzję w opiniotwórczym periodyku branży wydawniczo-księgarskiej „Publishers Weekly”, w której książka została scharakteryzowana jako „crisp and intelligent novel full of pitch-perfect descriptions, mostly but not exclusively about sex” oraz „a merciless comedy of modern manners, and the politics of desire” (*Illegal Liaisons*, 2013). Warto dodać, że na okładce anglojęzycznego wydania umieszczono entuzjastyczną rekomendację francuskiej pisarki Catherine Millet, autorki głośnej autobiografii *Życie seksualne Catherine M.* Na fali sukcesu powieści *Plebanek* została w 2013 roku zaproszona na prestiżowy festiwal literacki IFOA (International Festival of Authors) w Toronto, na którym w tym samym czasie gościli m.in. Margaret Atwood, Salman Rushdie i Stephen King. W ramach promocji *Illegal Liaisons* w Stanach Zjednoczonych spotkała się z czytelnikami w Nowym Jorku, Chicago i Bostonie.

Co znamienne, historia namiętnego romansu w kręgach brukselskich urzędników nie wzbudziła zainteresowania ani w Belgii, ani we Francji. W krajach francuskojęzycznych zauważona została natomiast powieść *Pani Furia*, wydana w Polsce w 2016 roku. Jej główną bohaterką jest sfrustrowana Belgijka kongijskiego pochodzenia, która zmaga się na co dzień z różnymi przejawami dyskryminacji – z rasizmem, seksizmem, klasyzmem. W Polsce ta publikacja nie stała się wprawdzie bestsellerem, być może dlatego, że rodaczki i rodacy pojawiają się w niej wyłącznie jako postaci drugoplanowe, ale doczekała się adaptacji teatralnej. Premiera spektaklu pod tym samym tytułem, wyreżyserowanego przez Krzysztofa Czeczota, odbyła się 19 maja 2018 roku we Wrocławskim Teatrze Współczesnym. *Plebanek* jest autorką dramatu na podstawie własnego dzieła. Jej debiutancki tekst pisany na potrzeby teatru został wyróżniony w II Konkursie Dramaturgicznym STREFY KONTAKTU Nagrodą Pawła

Korcza za „wnikliwe rozpoznanie i oryginalne przedstawienie zagrożeń współczesnego świata” (II Konkurs..., 2017). Oprócz gratyfikacji finansowej na nagrodę składała się także realizacja sceniczna utworu. Ostatecznie na deskach wrocławskiego teatru wystawiono sztukę na podstawie tekstu Plebanek uzupełnionego o nowe wątki i postacie dopisane przez scenarzystkę Jadwigę Juczkowicz.

Pani Furia została przetłumaczona na francuski przez Cécile Bocianowski i ukazała się nakładem oficyny Emmanuelle Collas pt. *Furie* w 2019 roku, a rok później – w wydawnictwie Le Livre de Poche słynącym z publikacji w formacie kieszonkowym. Drugie wydanie w miękkiej okładce i w poręcznym rozmiarze świadczy o popularności *Furie* wśród francuskojęzycznych czytelniczek. Sukces książki we Francji i w Belgii niewątpliwie podbiła i ugruntowała euforyczna recenzja umieszczona na okładce, podpisana przez Alaina Mabanckou, cenionego kongijskiego pisarza tworzącego po francusku. Sygnowany przez niego *blurb* głosi: „Un roman coup de poing porté par une fureur de vaincre”, czyli – w wolnym tłumaczeniu – powieść jak uderzenie pięści prowadzonej szaleńczością (Plebanek, 2020).

Dzięki rozgłosowi tej powieści Plebanek zaistniała we frankofońskim świecie literackim i kulturalnym. Otrzymała m.in. propozycję napisania scenariusza jednego z 24 filmów krótkometrażowych wyświetlanych pod wspólnym szyldem *H24. 24 heures dans la vie d'une femme* [24 godziny z życia kobiety]. Ten filmowy protest przeciwko różnym formom przemocy doświadczanym przez kobiety został wyreżyserowany przez Valérie Urréa i Nathalie Masduraud i wyprodukowany w 2021 roku we Francji przez telewizję ARTE. Segment autorstwa Plebanek nosi tytuł *Ça c'est mon corps* [To jest moje ciało]. Historie przedstawione na ekranie ukazały się także drukiem w 2021 roku w zbiorowej publikacji pod tym samym tytułem, nakładem znanego francuskiego wydawnictwa Actes Sud we współpracy z Arte Éditions. Na podstawie scenariusza tego projektu filmowego stworzony został również spektakl taneczny *Black Lights* w reżyserii Mathilde Monnier, który zaprezentowano w 2023 roku na festiwalu teatralnym w Awinionie.

Pisarce zaproponowano też publikację opowiadania w antologii *Filles de l'Est, Femmes à l'Ouest* [Dziewczyny ze Wschodu, kobiety na Zachodzie], gromadzącej utwory kilku autorek urodzonych w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, które jako młode kobiety wyemigrowały na Zachód. Literatki z „drugiego świata” napisały o swoistości doświadczenia dorastania w krajach socjalistycznych za żelazną kurtyną, które pozostaje w sferze egzotyki dla przeciętnej frankofonki. Zbiór opowiadań został wydany w 2022 roku nakładem francuskiej oficyny Éditions Intervalles. Zawarty w nim utwór Plebanek nosi tytuł *Un master en étonnement* [Magisterium ze zdziwienia], a przełożyła go na francuski Bocianowski. W tym tekście pisarka świadomie podejmuje się roli ambasadorki Polski, która zwalcza krzywdzące stereotypy na temat rodzimego kraju, a jednocześnie – mediatorki kulturowej próbującej wyjaśnić polską rzeczywistość czytelniczkom z Zachodu. Warto dodać, że publikacja *Filles de l'Est, Femmes à l'Ouest* zyskała rozgłos w świecie frankofońskim dzięki emisji w odcinkach na antenie popularnego radia France Culture. Audycja dostępna jest także jako podcast na stronie internetowej tego programu radiowego.

Trzeba również zaznaczyć, że Plebanek jest coraz częściej zapraszana do udziału w festiwalach literackich poza granicami Polski, np. w 2021 roku wzięła udział w Passa Porta Festival, odbywającym się co dwa lata w Brukseli i uznawanym za najważniejsze wydarzenie literackie w krajach Beneluksu. Za ogromny sukces należy uznać jednogłośnie wybranie pisarki w maju 2025 roku na prestiżowe stanowisko prezydentki European Writers' Council, organizacji zrzeszającej ponad 220 tysięcy literatek i literatów z 32 krajów europejskich¹.

Podsumowując, warto podkreślić, że Grzegorzewska i Plebanek funkcjonują równolegle w trzech obiegach literackich: polskim, polonijnym oraz zagranicznym. Z powodzeniem od wielu lat obecne są na rodzimym rynku wydawniczym, ale też zdobywają coraz silniejszą pozycję oraz większą rozpoznawalność za granicą, przede wszystkim

¹ W lutym 2026 roku Plebanek zrezygnowała z pełnienia tej funkcji.

w anglo- i francuskojęzycznym świecie literackim, co przejawia się choćby w nominacjach do zagranicznych nagród czy obecności w mediach wpływowych w krajach, w których sprzedawane są ich książki tłumaczone na angielski i na francuski. Obie twórczynie przyczyniają się więc do wzmacniania światowości literatury polskiej zarówno dzięki pisaniu utworów w języku polskim poza granicami kraju, jak i dzięki obecności ich dzieł w pozakrajowej przestrzeni literackiej. Są to słyszalne głosy polskich autorek za granicą.

Literatura

- II Konkurs Dramaturgiczny STREFY KONTAKTU, 2017, Wrocławski Teatr Współczesny, <https://strefykontaktu.pl/sk/2017,90> [dostęp: 3.11.2024].
- Braidotti R., 2009 [1994], *Podmioty nomadyczne. Ucieleśnienie i różnica seksualna w nomadyzmie współczesnym*, przeł. A. Derra, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Cixous H., 1993 [1975], *Śmiech Meduzy*, przeł. A. Nasiłowska, „Teksty Drugie” nr 4/5/6 (22/23/24), s. 147–166.
- Greg W., 2014, *Wzory skończoności i teorie przypadku / Finite Formulae and Theories of Chance*, przeł. M. Kazmierski, Arc Publications, Todmorden.
- Greg W., 2017, *Swallowing Mercury*, trans. E. Marciniak, Portobello Books, London.
- Greg W., Hyde A., 2015, *On the River Boży Stok*, „The Guardian”, 8.12.2015, <https://www.theguardian.com/books/translation-tuesdays-by-asymptotejournal/2015/dec/08/translation-tuesday-on-the-river-bozy-stok-by-wioletta-greg> [dostęp: 3.11.2024].
- Grzegorzewska W., 1998, *Wyobraźnia kontrolowana*, Wydawnictwo WSP, Częstochowa.
- Grzegorzewska W., 2003, *Parantele*, Wydawnictwo Bulion, Częstochowa.
- Grzegorzewska W., 2008, *Orinoko*, Biblioteka Tyskiej Zimy Poetyckiej, Tychy.
- Grzegorzewska W., 2010, *Inne obroty*, Polski Fundusz Wydawniczy w Kanadzie i Stowarzyszenie Literacko-Artystyczne „Fraza”, Toronto–Rzeszów.
- Grzegorzewska W., 2011a, *Pamięć Smieny / Smienas' Memory*, przeł. M. Kazmierski, OFF_Press, Londyn.

- Grzegorzewska W., 2011b, *Ruchy Browna*, Towarzystwo Literackie Li-TWA, Częstochowa.
- Grzegorzewska W., 2012, *Notatnik z wyspy*, eMedia, Częstochowa.
- Grzegorzewska W., 2014, *Gugule*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec.
- Grzegorzewska W., 2017, *Czasy zespolone*, Wydawnictwo Eperons-Ostrogi, Kraków.
- Grzegorzewska W., 2021, *Wilcza rzeka*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa.
- Grzegorzewska W., 2024, *Tajni dyrygenci chmur. Z autorką rozmawia Maciej Hen*, *Festiwal Góry Literatury*, <https://www.youtube.com/watch?v=cdHU9HGTEOK> [dostęp: 5.09.2024].
- Illegal Liaisons*, 2013, „Publishers Weekly”, 1.09.2013, <https://www.publishersweekly.com/9780985062361> [dostęp: 3.11.2024].
- Jung D., Orliński M., ed., 2011, *Free Over Blood*, OFF_Press, London.
- Kassabova K., 2017, *Swallowing Mercury by Wioletta Greg Review – A Polish Childhood*, „The Guardian”, 6.01.2017, <https://www.theguardian.com/books/2017/jan/06/swallowing-mercury-by-wioletta-greg-review> [dostęp: 3.11.2024].
- Plebanek G., 2002, *Pudełko ze szpilkami*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań.
- Plebanek G., 2005, *Dziewczyny z Portofino*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa.
- Plebanek G., 2007, *Przystupa*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa.
- Plebanek G., 2010, *Nielegalne związki*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa.
- Plebanek G., 2012, *Illegal Liaisons*, trans. D. Stok, Stork Press, London.
- Plebanek G., 2013, *Illegal Liaisons*, trans. D. Stok, New Europe Books, b.m.w.
- Plebanek G., 2014, *Bokserka*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa.
- Plebanek G., 2016, *Pani Furia*, Wydawnictwo Znak Literanova, Kraków.
- Plebanek G., 2019, *Furie*, trad. C. Bocianowski, Éditions Emmanuelle Colas, Paris.
- Plebanek G., 2020, *Furie*, trad. C. Bocianowski, Le Livre de Poche, Paris.
- Plebanek G., 2021a, *Bruksela. Zwierzęcość w mieście*, Wielka Litera, Warszawa.
- Plebanek G., 2021b, *Ça, c'est mon corps*, w: *H24. 24 heures dans la vie d'une femme*, Actes Sud, Arte Éditions, Paris, s. 153–158.
- Plebanek G., 2022, *Un master en étonnement*, w: *Filles de l'Est, Femmes à l'Ouest*, dir. E. Lesne, Éditions Intervalles, Paris, s. 37–53.
- Plebanek G., b.r.w., *Biografia*, <https://grazynaplebanek.com/biografia> [dostęp: 3.11.2024].
- Risch L., 2012, *Best of 2012: Illegal Liaisons by Grazyna Plebanek*, These Little Words, 6.12.2012, <https://theselittlewords.com/2012/12/06/best-of-2012-illegal-liaisons-by-grazyna-plebanek/> [dostęp: 3.11.2024].

JUSTYNA ZYCH – PhD, Centre for Polish Language and Culture for Foreigners “Polonicum”, University of Warsaw, Poland / dr, Centrum Języka Polskiego i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców Polonicum, Uniwersytet Warszawski, Polska.

She holds a PhD in Literary Studies and she graduated in Polish and Romance Philology at the University of Warsaw. She specialises in teaching Polish literature and culture to foreigners. Her research interests include: multiculturalism and transculturality in literature, geopoetics, migration and travel literature, and literature in language teaching. Her major publications include: *L'Influence de la psychanalyse sur la critique littéraire en France (1914–1939)* [The Influence of Psychoanalysis on Literary Criticism in France (1914–1939)] (Warsaw 2014); *Najnowsze polskie powieści jako źródło wiedzy o życiu codziennym współczesnych Polaków* [The Latest Polish Novels as a Source of Knowledge about the Everyday Life of Contemporary Poles] (in: *Literackie obrazy kultury. Perspektywa glottodydaktyczna* [Literary Images of Culture: A Perspective of Teaching Polish as a Foreign Language], ed. J. Zych, Warsaw 2020); *Od Bator do Tokarczuk. Najnowsze powieści polskie w perspektywie glottodydaktycznej* [From Bator to Tokarczuk. The Latest Polish Novels from the Point of View of Teaching Polish as a Foreign Language] (with M. Benešová; Warsaw 2025).

Doktorka literaturoznawstwa, absolwentka filologii polskiej i romańskiej UW. Specjalizuje się w nauczaniu cudzoziemców literatury i kultury polskiej. Jej zainteresowania badawcze to: wielokulturowość i transkulturowość w literaturze, geopoetyka, literatura migracyjna i podróżnicza, literatura w glottodydaktyce. Najważniejsze publikacje: *L'Influence de la psychanalyse sur la critique littéraire en France (1914–1939)* (Warszawa 2014), *Najnowsze polskie powieści jako źródło wiedzy o życiu codziennym współczesnych Polaków* (w: *Literackie obrazy kultury. Perspektywa glottodydaktyczna*, red. J. Zych, Warszawa 2020), *Od Bator do Tokarczuk. Najnowsze powieści polskie w perspektywie glottodydaktycznej* (z M. Benešová; Warszawa 2025).

E-mail: j.zych@uw.edu.pl